

OTROCTVO AKO PREDCHODCA OBCHODOVANIA S ĽUĎMI¹ SLAVERY AS A PRECURSOR TO HUMAN TRAFFICKING

Karin Vrtíková²

DOI: <https://doi.org/10.24040/pros.13.11.2020.sdtsp.113-128>

Abstrakt

Otroctvo nemožno považovať za novodobý fenomén, ale za koncept s neskutočne dlhou a zložitou históriou. Tento fenomén je dokonca starší než peniaze či právo. V dnešnej dobe sa problematika moderného otroctva stáva čoraz diskutovanejšou, a to nie len v odborných kruhoch. Tento citlivý problém (ne)dodržiavania ľudských práv začína postupne prenikať a dostávať sa aj do záujmu širšej verejnosti. Napriek tomu, že odborné termíny ako obchodovanie s ľuďmi, detská práca, nútené manželstvo sa začali používať len nedávno, otroctvo ako termín je možné datovať už do prehistorických časov.

Kľúčové slová

Otroctvo, otroci, obchodovanie s ľuďmi, novodobí otroci, trestná činnosť

Abstact

Slavery cannot be considered a modern phenomenon, but a concept with an incredibly long and complex history. This phenomenon is even older than money or law. Nowadays, the issue of modern slavery is becoming more and more discussed, and not only in professional circles. This sensitive problem of (non) respect for human rights is gradually beginning to penetrate and reach the interest of the general public. Although technical terms such as trafficking in human beings, child labor, and forced marriage have only recently been used, slavery as a term can be dated back to prehistoric times.

Key words

Slavery, slaves, human trafficking, modern-day slaves, crime

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

² JUDr. Karin Vrtíková, denná doktorandka, Katedra trestného práva a kriminológie, Právnicka fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Úvod

Medzinárodné spoločenstvo v súčasnosti čelí mnohým výzvam. Jednou z tých najakútnejších je bez pochyb neprestajne rastúci počet ľudí participujúcich na niektorej z foriem moderného otroctva. V minulosti, keď bolo otroctvo všeobecne akceptované ako prirodzený ekonomický a sociálny vzťah boli dokonca vedené detailné záznamy o samotných otrokoch. Išlo o informácie o ich počte, mieste ich držby, aktivitách, na ktoré boli využívaní³. V súčasnosti jednoznačne zastávame názor, že jednou z charakteristík dnešného otroctva je jeho skrytá forma. Obete otroctva sa stávajú pre vonkajší svet neviditeľné a je zložitá určiť ich presný počet a miesto, kde sa nachádzajú. Z tohto dôvodu je každoročne len malá časť otrokov nájdená a oslobodená. V modernom otroctve tiež dochádza k zmene jeho charakteru. Zatiaľ čo v tradičnom otroctve boli ľudia využívaní hlavne ako domáci služobníci a pracovná sila využívaná na ťažkú prácu, dnes sú aktivity otroctva oveľa rozsiahlejšie. Otroková práca sa môže pohybovať od nútenej práce v továrňach až po detskú prostitúciu.

Kvôli rýchlemu populačnému rastu po druhej svetovej vojne došlo tiež k významnému nárastu ponuky otrokov. Medzinárodné spoločenstvo si však začína čoraz viac uvedomovať nevyhnutnosť nájdenia efektívneho riešenia tohto problému. Do boja s otroctvom sa zapája čoraz viac krajín, medzinárodných vládnych i nevládnych organizácií. Vlády štátov sa do boja s otroctvom zapájajú predovšetkým zavádzaním legislatívnych opatrení, ktoré takýto stav kriminalizujú.

1. Historický aspekt otroctva

Prvé zmienky o otrokoch sa začínajú objavovať už v období najstaršie žijúcich civilizácií v oblasti Mezopotámie, pozdĺž riek Eufrat a Tigris, v Egypte pozdĺž rieky Níl, v Indii a Číne.⁴ Počnúc Egyptom, Babylonom, Japonskom, až po monarchie a demokracie Grécka a Ríma sa s ľuďmi obchodovalo po celom svete. Strediskom prvých otrokárov boli v Taliansku etruské mestá. V samotnej rímskej spoločnosti boli otroci právne považovaní za vec – *res*, ktorá nemá žiadne práva a boli iba výrobnými nástrojmi.

³ BALES, K. Understanding global slavery : A reader. 2005, p. 87

⁴ BALES, K. – TROOD, Z. – WILLIAMSON, K., A. Modern slavery, The Secret World of 27 Million People. 2009, p.52

Otroci patrili k najnižšej vstve spoločnosti. Dokonca i prepustení zločinci sa tešili väčšej úcte. Nemali žiadne práva, nesmeli vytvárať rodiny a vlastníť majetok. Ich život plne ovládal ich vlastník, pre ktorého otroci boli „len“ hovoriace veci. Otroci boli získavaní najmä z vojen ako vojnová korisť. Tí, ktorí boli určení na predaj stáli nahí na otočných stojanoch. Na krku mali tabuľky, z ktorých sa kupci dozvedeli informácie o ich pôvode, veku, schopnostiach a cene. Uvedené ale aj mnohé ďalšie praktiky⁵ boli príčinou mnohých vzbúr, ktoré sú nám známe z histórie.⁶ Najznámejší nepokoj, zorganizovaný otrokom Spartakom bol síce taktiež potlačený, ale zároveň ním bolo dokázané, že politické zriadenie nemá potrebnú silu.⁷

Rozvojom spoločnosti začalo rímske právo uvádzať niekoľko spôsobov, kedy pán mohol prepustiť otroka na slobodu, tzv. *manumissio*⁸, a síce takýto prepustenci (neplnoprávni občania) nemohli uzatvárať manželstvá, nemohli sa stať magistrátmi a mali obmedzené hlasovacie práva, ale mohli sa napríklad zúčastňovať tzv. trubútnych comicii v štyroch mestských tribútoch. Napokon cisár Claudius vydal prvý zákon, v roku 54 po Kr., ktorý ochraňoval otrokov, na neho nadviazal cisár Hadrián, ktorý zakázal zabíjanie otrokov. Nástupca cisára Hadriána, Antonius Pius vydal nariadenie, ktoré odcudzovalo kruté zaobchádzanie s otrokmi. A v prípade, ak pán aj naďalej kruto zaobchádzal so svojim otrokom, bolo možné odobrať mu ho.

Za prvú otrokársku spoločnosť v histórii ľudstva je možné považovať staroveké Grécko. Grécki otroci mali obdobné podmienky ako rímski otroci. Otroci ako veci mohli byť predávaní a kupovaní, ale bolo ich možné aj prepúšťať na slobodu za dodržania stanovených podmienok. Uvádza sa tiež, že oba mestské štáty, Sparta aj Atény záviseli na nútenej práci. Otroci nachádzali svoje uplatnenie predovšetkým v remeselných dielňach. Podobne ako staroveké Grécko aj staroveký Rím bol na otroctve závislý. Otrokmí však neboli len tí, ktorí boli nato „*prirodzene predurčení*“, ako tomu bolo v starovekom Grécku. Otrokom sa mohol stať ľahko každý, kto porušil predpisy a nebol schopný za svoj priestupok zaplatiť. K prílevu nových otrokov tiež dochádzalo počas víťazných zahraničných ťažení rímskeho impéria. Na

⁵ Ak otrok zostarol, alebo ochorel mal sa predať ako nepotrebná vec, ako náradie, ktoré je už v hospodárstve nepotrebné

⁶ Prvým povstaním bolo povstanie vedené Sýrčanom Euneom. Druhým povstaním bolo povstanie sýrskeho otroka Salviusa, ktorý sa postavil na čelo otrokov. Obe tieto vzbury boli Rimanmi potlačené.

⁷ Čečet V a kol., Obchodovanie s ľuďmi alebo Otroctvo 21.storočia, Sládkovičovo, 2013, s.19,

⁸ Prepustenie mohlo prebehnúť niekoľkými spôsobmi: 1) Pomocou palice, keď sa niektorý slobodný občan dotkol zvláštnou palicou otroka vyhlásil ho za slobodného. Pokiaľ proti tomu otrokov pán nemal námietky, stával sa otrok slobodným. 2) Zápisom do zoznamu slobodných občanov, 3) Testamentom, 4) Pred zhromaždenou obcou veriacich, čo sa konalo od 4. st.n.l.a najčastejšie v kostole.

rozdiel od gréckych otrokov pracujúcich predovšetkým v mestách, rímski otroci boli využívaní hlavne na prácu na poľnohospodárskych statkoch a v baniach.⁹

Otroctvo počas obdobia stredoveku v Európe nezohrávalo veľmi dôležitú úlohu. Jedným z dôvodov tejto skutočnosti bol rastúci počet obyvateľov vďaka ktorému došlo k poklesu ceny pracovnej sily. Naopak, kúpa otroka bola takmer vždy vysokou investíciou. Otroctvo postupne zaniklo vo Francúzsku v prvej polovici 12. storočia a v približne rovnakom období došlo k jeho zániku v Anglicku. Súčasťou bežného života ostalo naďalej v Taliansku a na nemeckých slabo osídlených územiach v okolí Baltu.

Žiaľ, úloha otroctva bola znovu posilnená v 14. storočí, kedy Európu postihla morová choroba a došlo k prudkému poklesu pracovnej sily. Európski obchodníci boli preto nútení hľadať nové zdroje otrokov. Práve v tomto období sa ich pozornosť začala viac sústreďovať na Afriku, kde bolo otroctvo bežnou súčasťou života. Kľúčovými trhmi obchodu s otrokmi sa stali mestské štáty Benátky a Janov.

V druhej polovici 15. storočia dochádza k návratu využívania početnej otrockej pracovnej sily. Nový impulz k oživeniu obchodu s otrokmi a tiež k priamemu využívaniu ich pracovnej sily dali zámorské plavby a objavy v priebehu 15. storočia. V porovnaní s antickým a stredovekým otroctvom však v období novoveku dochádza k významnej zmene. Otroci neboli viac získavaní ako vojnové koristi, ale stali sa prostriedkom rozširovania vplyvu európskych mocností. Rýchla expanzia Španielska a Portugalska mimo európsky kontinent so sebou niesla aj rozširovanie otroctva na novo získaných územiach. Žiaľ, k využívaniu otroctva sa postupne začali vracaj aj krajiny ako Francúzsko, Anglicko či Holandsko, ktoré sa už raz s týmto ohavným fenoménom vysporiadali a v ktorých sa počas obdobia stredoveku inštitúcia otroctva úplne vytratila zo spoločenského života.¹⁰ Portugalskí moreplavci mohli na západoafrickom pobreží nakúpiť nielen slonovinu a zlato, ale aj čiernych domorodých obyvateľov, ktorí boli často vojnovou korisťou znepriatelených kmeňov.

Masový obchod s otrokmi však prišiel až po roku 1500, keď Španieli začali kolonizovať novoobjavené územia v Karibiku, Strednej a Južnej Amerike. Európski kolonisti totiž priniesli do týchto oblastí choroby, na ktoré domorodci umierali vo veľkých počtoch. Navyše, domorodé obyvateľstvo sa príliš nehodilo na dlhotrvajúcu a fyzicky náročnú prácu.

⁹ PHILLIPS, W., D. Slavery from Roman Times to the Early Transatlantic Trade. 1985, p. 58-60

¹⁰ BALES, K. – TROOD, Z. – WILLIAMSON, K., A. Modern slavery, Secret World of 27 Million People. 2009, s. 2.

Na základe počtu pracovníkov v strieborných baniach v Mexiku alebo v Peru sa odhaduje, že domorodý Indián vydržal pracovať pol roka až rok, následne umieral od vyčerpania. Čierni otroci z Afriky boli na fyzickú prácu lepšie stavaní, a tak ich európski obchodníci začali po roku 1520 z Afriky dovážať do amerických kolónii. Začal sa teda výnosný obchod, na ktorom zbohatli desaťtisíce obchodníkov, lodiarov a najmä majitelia veľkých bavlníkových, tabakových alebo cukrových plantáží.¹¹

Tradičné otroctvo začalo čeliť rastúcemu odporu vo väčšine západného sveta v priebehu 18. storočia. V priebehu 19. storočia bolo následne otroctvo zakázané v Spojených štátoch amerických, krajinách Latinskej Ameriky a postupne aj v ďalších krajinách sveta. Posledná krajina na americkom kontinente, ktorá vyhlásila otroctvo za nezákonné bola Brazília a učinila tak v roku 1888.¹² Legálne zrušenie otroctva však nezabránilo rozmachu nových foriem otroctva v priebehu 20. storočia. Otroctvo pretrvávalo vo veľkom rozsahu aj v afrických krajinách, a to hlavne v odľahlých oblastiach pod nadvládou európskych koloniálnych mocností (Niger a Mauritánia). Každá koloniálna mocnosť sa snažila vyriešiť problém otroctva svojim vlastným spôsobom. Spoločným cieľom bolo otroctvo ukončiť, alebo zmeniť pomaly tak, aby neboli narušené existujúce ekonomiky. Veľká Británia s vtedy najrozsiahljším impériom zakázala otroctvo len v malých oblastiach (kolóniách) a na väčších územiach (protektorátoch) bolo spočiatku nedotknuteľné. Neskôr jednoducho vyhlásili, že otroctvo viac nemá legálny status a otroci môžu ostať so svojimi bývalými vlastníkmi alebo ich jednoducho opustiť. Predpokladali, že otroctvo postupne zmizne, pretože na jednej strane nebolo možné získať nových otrokov a na druhej strane bol bývalým otrokom umožnený prístup k pôde a k pracovným príležitostiam. Ďalšie koloniálne mocnosti rozvíjali ich vlastné stratégie s cieľom ukončenia otroctva. Portugalsko vyhlásilo otroctvo za oficiálne nelegálne, no v skutočnosti sa v otroctve naďalej pokračovalo pod iným názvom a v iných formách. Francúzsko vyhlásilo otroctvo v západnej Afrike za nelegálne až po masívnom úteku otrokov počas rokov 1905-1906.

Okrem legálneho zrušenia otroctva však v tomto období dochádza aj k inej zmene. Otroctvo viac nie je viditeľné pre širokú verejnosť, neexistujú viac verejné aukcie otrokov či akákoľvek verejná dokumentácia mapujúca stav otroctva. V modernom otroctve je tak ako v

¹¹ Kunec P., Var tiež nie som človek? Podoby anglického abolicionizmu, In: historická revue, ročník, XXXI, č. 5/2020, s. 38

¹² BULLIET, R., CROSSLEY, P., HEADRICK, D., HIRSCH, S., JOHNSON, L. The Earth and Its Peoples, Brief Edition, Complete, 2011, s. 500

tradičnom otroctve ľudská bytosť naďalej chápaná ako statok. A tak ako v prípade iných spotrebných statkov je možné aplikovať základné princípy dopytu a ponuky. Na jednej strane existuje dopyt po otrokoch v poľnohospodárstve, stavebníctve, priemysle či domácnostiach. Krajiny dopytu, do ktorých otroci smerujú sú zvyčajne bohaté západné krajiny. Medzi cieľové destinácie otrokov možno zaradiť krajiny západnej Európy, Stredného východu či Spojené štáty americké. K týmto krajinám pribudli spolu s pádom štátneho systému Sovietskeho zväzu nové štáty. Kolaps ZSSR síce zbavil svet tyranskej hrozby, ale následný proces privatizácie, zlyhania vlád či strata kedysi istých pracovných príležitosti zanechali bez práce veľký počet sovietskeho obyvateľstva. V kombinácii so všade rozšírenou korupciou a rýchlo rastúcou sieťou organizovaného zločinu sa tieto krajiny rýchlo zaradili medzi popredné exportné krajiny novodobých otrokov. Obyvatelia bývalých sovietskych krajín sa stali primárnymi zdrojmi otrokov zneužívaných vo verejných domoch či fabrikách veľkých firiem.

1.1 Právny aspekt otroctva

Prvým medzinárodným dokumentom odmietajúcim otroctvo bola deklarácia prijatá na Viedenskom kongrese. Táto deklarácia bola prijatá v roku 1815 a podpísaná ôsmimi veľmocami, a to Rakúskom, Pruskom, Španielskom, Francúzskom, Ruskom, Portugalskom, Veľkou Britániou a Švédskom¹³. V prijatej viedenskej deklarácii vtedajšie svetové mocnosti ustanovili obchod s otrokmi ako odporujúci univerzálnej morálke a princípom ľudskosti. Na Viedenskom kongrese bol tiež navrhnutý plán, podľa ktorého mal byť obchod s otrokmi v Európe zrušený v priebehu troch rokov a zároveň by boli štáty oprávnené kontrolovať lode iných krajín. Tento návrh však bol pre vtedajšiu Európu príliš drastický. V konečnom dôsledku bola na Viedenskom kongrese dosiahnutá len zhoda týkajúca sa odmietnutia obchodu s otrokmi. Deklarácia však neobsahovala žiadne donucovacie ustanovenia, ktoré by prinútili štáty zákaz obchodu s otrokmi naozaj dodržiavať, a zároveň tam nebolo vymedzené žiadne časové obmedzenie, v ktorom by k zákazu malo dôjsť. Aj napriek tomu, že deklarácia

¹³ Hocheľ, M., Viedenský kongres: Ako sa dohadoval mier pri valčíku? In: historická revue, č.X, roč.2015, s.60-65, ISSN: 1335-6550

bola v praxi prakticky neaplikovateľná, predstavovala prvý neistý krok k vytvoreniu súčasného medzinárodného hnutia bojujúceho za ľudské práva.¹⁴

V Dohovore o otroctve z roku 1926 bolo otroctvo zadefinované ako: „*Stav, alebo životné podmienky osoby, nad ktorou sú vykonávané niektoré alebo všetky právomoci spájajúce sa s právom na vlastníctvo.*“ Inak povedané, človek sa stáva vlastníctvom svojho pána.

Prvým medzinárodným inštitútom v boji proti otroctvu sa považuje bezpochyby Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu, konkrétne dva jeho protokoly, a síce, Protokol proti obchodu s ľuďmi¹⁵ a Protokol proti prevádzaniu migrantov¹⁶. Valné zhromaždenie OSN prijalo tento dohovor 15.11.2000 a Slovenská republika ho podpísala 14.12.2000. Protokol bol v mene Slovenskej republiky podpísaný 15. novembra 2001. Pre Slovenskú republiku protokol nadobudol platnosť 21. októbra 2004.¹⁷

21. storočie je definované či už rozvojom spoločnosti, komunikačnými prostriedkami ale aj ekonomickými a politickými zmenami. Ruka v ruke s rozvojom spoločnosti a napriek celosvetovému úsiliu zamedziť a vyhubiť degradujúci fenomén akým otroctvo bezpochyby je, naďalej prekvitajú aktivity, o ktorých možno povedať, že ovplyvňujú životné podmienky osôb nad ktorými sú vykonávajú niektoré alebo všetky práva.

2. Obchodovanie s ľuďmi

V predchádzajúcej kapitole sme čitateľovi predostreli historický prehľad otroctva a potvrdili sme teóriu, že otroctvo je staré ako ľudstvo samé. V nasledujúcej kapitole sa

¹⁴ MIERS, S. Slavery in the Twentieth Century: The Evolution of a Global Problem. 2003, p 14-15.

¹⁵ Protokol proti obchodu s ľuďmi, online dostupný na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/59722/1/2/pokyny-c-34-2005-zz-o-podpisani-protokolu-o-prevencii-potlacani-a-trestani-obchodovania-s-ludmi-osobitne-so-zenami-a-detmi-doplnujuceho-dohovor-organizacie-spojnych-narodov-proti-nadnarodnemu-organizovanemu-zlocinu/pokyny-c-34-2005-zz-o-podpisani-protokolu-o-prevencii-potlacani-a-trestani-obchodovania-s-ludmi-osobitne-so-zenami-a-detmi-doplnujuceho-dohovor-organizacie-spojnych-narodov-proti-nadnarodnemu-organizovanemu-zlocinu>

¹⁶ Protokol proti prevádzaniu migrantov, online dostupný na internete: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/59713/1/2/oznamenie-c-33-2005-zz-o-podpisani-protokolu-proti-pasovaniu-migrantov-po-susi-po-mori-a-letecky-doplnujuceho-dohovor-organizacie-spojnych-narodov-proti-nadnarodnemu-organizovanemu-zlocinu/oznamenie-c-33-2005-zz-o-podpisani-protokolu-proti-pasovaniu-migrantov-po-susi-po-mori-a-letecky-doplnujuceho-dohovor-organizacie-spojnych-narodov-proti-nadnarodnemu-organizovanemu-zlocinu>

¹⁷ <https://www.minv.sk/?definiciaobchodovaniasludmi> (navštívené dňa 5.11.2020)

budeme snažiť percipientovi načrtnúť pohľad na obchodovanie s ľuďmi, ktoré považujeme za nástupcu otroctva ako takého, aj keď do určitej etapy vývoja spoločnosti, bolo otroctvo, ako druh obchodu, celkom prirodzenou súčasťou legálneho obchodu a zároveň bolo celé stáročia tolerované spoločnosťou ako jedna z foriem obchodu.

Na začiatok je nutné uviesť jeden mimoriadne dôležitý fakt, a síce, že pojem obchodovania s ľuďmi patrí do kategórie zločinov, ktorého miesto páchania je veľmi rozsiahle. Bezpochyby tvrdíme, že má cezhraničný charakter, čo žiaľ, veľmi komplikuje jeho odhaľovanie a postihovanie. Z hľadiska trestnej represie, ale aj preventívnych aktivít plní významnú úlohu medzinárodné spoločenstvo prostredníctvom medzinárodných dokumentov a taktiež integrácia trestného práva v boji proti obchodovaniu s ľuďmi spočíva v stanovení podmienok medzinárodnej justičnej spolupráce orgánov trestného konania jednotlivých štátov. Ako ďalšie inštitúty napomáhajúce boju s obchodovaním s ľuďmi spomenieme extradíciu či vydávanie zločincov, bez ktorých by nedošlo k efektívnemu boju s tak závažnou formou trestnej činnosti.

Tento zločin nastáva ako následok viacerých faktorov. Jednak ide o nedostatočné tresty pre obchodníkov s ľuďmi, nedostatok informácií o nebezpečenstve obchodovania s ľuďmi a jednak reštriktívne migračné zákony viedli k nárastu počtu prípadov obchodovania s ľuďmi. Hlavnou motiváciou je pre obe strany **zisk**. Na jednej strane sa kriminálne skupiny zapájajú do obchodovania s ľuďmi kvôli vysokým ziskom a všeobecne nízkemu riziku. Podobne ako iné spotrebné statky môžu byť obeť obchodovania neprestajne využívané, pričom na ich získanie nie je potrebný veľký počiatočný kapitál. Na druhej strane sa nachádzajú obeť zlákané vidinou ekonomického prílepenia, dobrovoľne sa vydávajú na cestu z jednej krajiny do druhej. Obeť v zásade pochádzajú z krajín, ktoré sú chudobné, ekonomicky nevyspelé, trpiace nestabilitou a korupciou.

Každá situácia obchodovania s ľuďmi je špecifická. Zvyčajne však ide o obeť najatú v domácej krajine so sľubom dobre platenej práce. V mnohých prípadoch sú do náboru zapojené oficiálne personálne agentúry, alebo môže nábor zabezpečiť kamarát či známy, teda osoba, voči ktorej obeť prechováva určitú počiatočnú dôveru. Po príchode obeť do cieľovej destinácie, je práca úplne iného charakteru, alebo podmienky a odmena za prácu sú oveľa horšie ako boli pôvodne sľúbené. V mnohých prípadoch sú však obeť unesené a prevezené do iných krajín, končiace v továrňach, verejných domoch či slúžiace v domácnostiach proti ich vôli. Po prevoze do inej krajiny končia uväznené a ich osobné doklady sú skonfiškované.

Možno sa stretnúť aj so situáciou, kedy obeť nehovorí jazykom danej krajiny, vezmú jej doklady, nemá oprávnenie na pobyt alebo povolenie na zamestnanie. Má zakázané opúšťať pracovisko bez sprievodu alebo nemôže kontaktovať svoju rodinu. Tieto obeť sú zavražďované do takej miery, že aj v prípade keď sa im podarí samým dostať sa mimo svojho pracoviska a majú teda možnosť utiecť, neurobia tak, právo z dôvodu strachu. Sú teda úplne odkázané na svojich vykorisťovateľov, bez reálnej možnosti vymaniť sa z pod tejto nadvlády.

Obete môžu byť prevážané z jedného štátu do druhého či z jedného miesta na druhé vnútri krajiny.

2.1 Obchodovanie s ľuďmi podľa § 179 Trestného zákona

Čiastkovým cieľom predkladaného príspevku je ozrejmiť čitateľovi pojem a definíciu obchodovania s ľuďmi na území Slovenskej republiky a teda budeme vychádzať zo slovenského, trestného zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

V rámci obchodovania s ľuďmi hovoríme o závažnom trestnom čine (zločine), ktorý je v slovenskej právnej úprave regulovaný v § 179 Trestného zákona¹⁸. Ide v zásade o akt pod-

¹⁸ **§ 179 Obchodovanie s ľuďmi**

(1) Kto s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, únosu, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme dieťa, hoci aj s jeho súhlasom, na účel detskej prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane detskej pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, nezákonnej adopcie, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

- a) a získa ním pre seba alebo pre iného väčší prospech,
- b) a vydá takýmto činom iného do nebezpečenstva ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti,
- c) ako verejný činiteľ,
- d) na chránenej osobe,
- e) z osobitného motívu, alebo
- f) závažnejším spôsobom konania.

(4) Odňatím slobody na dvanásť rokov až dvadsať rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

- a) a získa ním pre seba alebo pre iného značný prospech,

vodného konania, ľsti, obmedzovania osobnej slobody, únosu, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia, na základe ktorého podvodná osoba **zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného**, hoci aj s jeho súhlasom, **na účel** jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania.

Obchodovanie s ľuďmi teda v sebe zahŕňa tri navzájom prepojené aspekty:

- **Konanie:** verbovanie, preprava, odovzdanie, prechovávanie alebo prevzatie ľuďí,
- **Prostriedky:** hrozba alebo použitie násilia, iné formy donucovania, únos, podvod, lesť, zneužitie právomoci, bezbrannosti alebo zraniteľného postavenia,
- **Účel:** prostitúcia alebo iná forma sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane núteného žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, odoberania orgánov tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania.

Neopomenuteľným prvkom je aspekt súhlasu obeť s obchodovaním. V tomto prípade odkazujeme na Protokol OSN o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi, ktorý ustanovuje, že súhlas obeť nie je vôbec podstatný ak sa použije ktorýkoľvek zo znakov uvedených v definícii. Z uvedeného vyplýva, že okamžite ako sa dokáže prítomnosť akéhokoľvek prvku trestného činu obchodovania s ľuďmi, tvrdenie, že obeť obchodovania s ním súhlasila, je **irelevantné**.

b) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo iný obzvlášť závažný následok, alebo
c) ako člen nebezpečného zoskupenia.

(5) Odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

a) a získa ním pre seba alebo pre iného prospech veľkého rozsahu, alebo

b) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb.

2.2 Aktuálny stav obchodovania s ľuďmi na území Slovenskej republiky

Ako sme uviedli vyššie, charakteristickými znakmi obchodovania s ľuďmi sú bezpochyby závažnosť daného druhu trestnej činnosti, ktorej latentnosť je mimoriadne vysoká. Táto trestná činnosť je páchaná sofistikovanými metódami, je páchaná organizovane a v neposlednom rade má nadnárodný charakter. Aj na základe týchto faktorov je mimoriadne obtiažne hovoriť o skutočnom stave tohto druhu trestnej činnosti. Na základe štatistík síce máme kvantitatívne ukazovatele tohto javu za určitý čas a na určitom území, ale tieto údaje predstavujú registrovanú kriminalitu, ktorá nie je totožná so skutočným stavom a domnievame sa, že skutočný stav je omnoho vyšší ako registrovaný.

Podľa štatistických údajov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky je v súčasnosti stav obchodovania s ľuďmi na našom území nasledovný:

Trestný čin Obchovania s ľuďmi - § 179 TZ

	1.1.2018 – 31.12.2018	1.1.2019 – 31.12.2019	1.1.2020 – 30.9.2020
Zistený počet TČ	28	17	18
Objasnený počet TČ	15	9	6
Percentuálne vyjadrenie	54	53	33

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Štatistický prehľad o osobách súdených a odsúdených pre trestný čin obchodovania s ľuďmi v Slovenskej republike za roky 2008 – 2019

Rok		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Podľa § 179 z. č. 300/2005 Z. z.	<i>súdené osoby</i>	1	2	4	1	3	8	18	22	14	28	5	14
	<i>odsúdené osoby</i>	-	1	4	1	1	8	10	22	6	27	4	13

Zdroj: Štatistické údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky

Z uvedených údajov vyplýva, že počet zistených trestných činov podľa § 179 Trestného zákona má za ostatné roky klesajúcu tendenciu. S takýmto uvedením však nemôžeme súhlasiť, nakoľko vieme, že tento údaj obsahuje iba registrovanú kriminalitu a ako sme spomenuli vyššie domnievame sa, že omnoho viac je trestných činov, ktoré nie sú štatisticky podložené. Štatistikou uvedené trestné činy predstavujú „iba“ registrovanú kriminalitu, ktorá bola za to ktoré obdobie zistená. Štatistiky síce ukazujú, klesajúci trend zistených trestných činov obchodovania s ľuďmi, reálny stav tohto druhu kriminality sa ale zistiť prakticky nedá, dá sa teda iba predpokladať. Potešujúcou je skutočnosť, že percentuálne objasnenie je viac ako polovičné, čo možno pripísať efektívnej prevencii vykonanej v posledných rokoch v tejto oblasti.

Kedysi bola Slovenská republika označovaná ako krajina tranzitu, v súvislosti s obchodovaním s ľuďmi. Teda páchatelom slúžila viac na prepravu obchodovaných ľudí z **miesta odoslania** (teda z miesta pôvodu obete) do **miesta určenia** (teda miesta, kde osoby mali byť zneužívané na rôzne formy obchodovania). V súčasnosti je už aj Slovenská republika zaraďovaná medzi krajiny pôvodu, teda naši občania sú verbovaní a využívaní na obchod v inom mieste určenia.

2.2 Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi 2019 – 2023

Nasledujúcu podkapitolu sme sa rozhodli zaradiť do nášho príspevku hneď z viacerých dôvodov. Ako sme uviedli vyššie, obchodovanie s ľuďmi je fenomén, ktorý má širokospektrálny charakter a teda na boj proti nemu je nevyhnutná kooperácia viacerých štátov a ich organizácii. Slovenská republika je členom dôležitých medzinárodných organizácií a zoskupení¹⁹, pričom záväzky z medzinárodných dokumentov sú priebežne premietané do legislatívy prostredníctvom záväzných predpisov Slovenskej republiky. Ďalším z dôvodov je samotný fakt, že národný plán sa venuje komplexnému a účinnému boju proti obchodovaniu s ľuďmi, ktorý podporuje rozvoj koordinovanej činnosti všetkých subjektov v rámci znižovania rizík a predchádzania páchania trestného činu obchodovania s ľuďmi, ako aj vytváraniu podmienok pre poskytovanie podpory a pomoci obetiam a zabezpečenia ochrany

¹⁹ (napr. Organizácia Spojených národov, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Európska únia a Rada Európy)

ich ľudských práv, slobôd a dôstojnosti so zohľadnením individuálnych potrieb každej osoby. Je teda nevyhnutné, aby v rámci realizácie jednotlivých aktivít bol zachovávaný princíp aktívnej účasti vlády, orgánov štátnej správy a samosprávy, úzkej spolupráce s príslušnými organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré sú aktívne pôsobiace v oblasti boja proti obchodovaniu s ľuďmi, ako aj rešpektovania ľudských práv a slobôd.²⁰

Dokument je zameraný taktiež na potlačanie boja proti obchodovaniu s ľuďmi, teda na zníženie rizika u potenciálnych obetí obchodovania s ľuďmi, ako aj na zabezpečenie poskytovania **priamej pomoci obetiam** obchodovania s ľuďmi v súlade s medzinárodnými a európskymi štandardmi a záväzkami Slovenskej republiky v tejto oblasti.²¹

Na dosiahnutie hlavného cieľa Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2019 - 2023 je potrebné venovať pozornosť čiastkovým oblastiam, ktoré sú vyjadrené v skratke *4 P*:

- „Prevention“ (prevencia),
- „Protection“ (ochrana),
- „Prosecution“ (vyšetrovanie),
- „Partnership“ (spolupráca).

Úlohy v ňom popísané sú rozdelené do vyššie spomenutých oblastí. Ide o celkovo 21 úloh, ktorých potreba vyplynula z aplikačnej praxe, ako aj štandardov Európskej únie v predmetnej oblasti. Zároveň reflektujú na odporúčania monitorovacích mechanizmov Rady Európy (Dohovor Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi) či Spojených štátov amerických (TIP – Trafficking in Persons Report).

Národný program pripravilo v spolupráci so zainteresovanými subjektmi Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Hlavným cieľom národného programu je zavedenie koordinovaného systému s cieľom znižovania trestnej činnosti obchodovania s ľuďmi, t.j. zúženie priestoru pre páchanie trestného činu obchodovania s ľuďmi s ohľadom na aktuálne trendy a vývoj situácie v predmetnej oblasti, čo v sebe zahŕňa orientáciu na páchatel'a a potenciálne obeť. Na pokrytie oboch strán je potrebné zamerať sa aj na posilnenie existujúcich nástrojov, ktoré sa

²⁰ Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2019 - 2023

²¹ Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2019 - 2023

dlhoročnou praxou osvedčili, ako aj na nové nástroje boja proti obchodovaniu s ľuďmi, ktoré reflektujú na nové trendy v oblasti páchania trestnej činnosti.²²

Zároveň je potrebné jeho význam vidieť v niekoľkých bodoch samotného programu, ktorý zabezpečuje najmä izoláciu obeť z kriminálneho prostredia, legalizáciu pobytu obeť na území Slovenskej republiky v prípade, ak ide o cudzinca, v sociálnej pomoci, v sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve, v možnosti využitia psychoterapeutických služieb či právneho poradenstva. Jedným z prvotných krokov na ceste oslobodenia obeť spod účelového využívania je jej rozhodnutie vypovedať o skutočnostiach, ktorých obeťou sa stala, preto v prípade, ak sa obeť rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní musí jej byť poskytnutá komplexná starostlivosť počas celej doby trvania trestného konania.

Záver

Francúzsko sa ešte v dvadsiatych a tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia preslávilo svojimi koloniálnymi výstavami. Práve na nich by sme sa, žiaľ, mohli stretnúť s fenoménom tzv. „ľudských ZOO“, teda vystavovaním exotického domorodého obyvateľstva pred európskymi návštevníkmi. Ako bolo niečo také vôbec možné v tak kultúrnej a ekonomicky vyspelej krajine? Pôvodne išlo o etnografické a antropologické výstavy, ktoré sa konali vo veľkých európskych a amerických mestách. V Paríži sa už v druhej polovici 19. storočia začali organizovať výstavy ľudí dovezených z mimoeurópskych oblastí najmä z Afriky ale aj Ázie, Oceánie či Južnej Ameriky. Najskôr boli v zoologických či antropologických záhradách, v klietkach a ohradách. Mali slúžiť na vedecké účely. Neskôr sa stali súčasťou tzv. univerzálnych či priemyselných výstav v Londýne, Paríži či Bruseli. Pre nás takmer nepredstaviteľné, no takéto výstavy sa diali naprieč celým svetom. Napríklad aj v Spojených štátoch amerických, Rusku či Japonsku. Afričania boli prezentovaní najmä ako primitívne a zaostalé etniká v kontraste s vyspelým francúzskym, či iným európskym národom. Návštevníci koloniálnych výstav mohli sledovať najčastejšie afrických domorodcov v ohradách či v improvizovaných dedinách pri ich každodennom živote, nevnímajúc ich

²² Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi, online dostupný na: <http://www.minv.sk/?aktuality-obchodovanie-s-ludmi&sprava=vlada-slovenskej-republiky-schvalila-narodny-program-boja-proti-obchodovaniu-s-ludmi> (navštívené dňa 9.11.2020)

súkromie a sexualitu. Účastníci takýchto výstav tak mohli pozorovať oblečenie, spôsob stravovania, zvyklosti týchto ľudí. V roku 1922 boli dokonca za týmto účelom dovezené na výstavu v Marseille celé rodiny zo Senegalu. S istou dávkou nadsadenosti by sme to mohli dnes prirovnať k tak divácky obľúbeným reality show, ktoré sú každoročne najsledovajším programom v hlavnom vysielacom čase. Amorálnosť týchto výstav trvala ešte do roku 1958, kedy sa konala posledná z nich, ktorá vyvolala medzinárodný škandál. Tento príklad som uviedla ako memento. Aby sme nezabúdali na to, ako rýchlo ľudia dokážu sklúzať k porušovaniu tých najelementárnejších ľudských práv a to práv na život, slobodu a ľudskú dôstojnosť.

Popri obchodovaní s drogami a nelegálnom obchode so zbraňami sa z obchodu s ľuďmi stal jeden z troch najvýnosnejších a zároveň aj najrýchlejších sa rozvíjajúcich druhov organizovanej trestnej činnosti. Zastávame názor, že obchod s ľuďmi je modernou verziou otroctva a často sa označuje ako „novodobé otroctvo“, čo je úplne výstižné pomenovanie nakoľko s obchodovanými osobami sa nakladá ako so súkromným majetkom.

Tak štáty, ako aj medzinárodné organizácie si musia uvedomiť, že obchodovanie s ľuďmi je závažným porušením ľudských práv a zásah do dôstojnosti a integrity ľudskej bytosti, a je potrebné aby boj proti nemu bol efektívny a účinný. Organizácia a samotný výkon obchodu s ľuďmi prekračujú hranice jednotlivých štátov a aj kontinentov. Je zrejmé, že snaha o zefektívnenie boja proti tomuto nežiadúcemu javu si vyžaduje medzinárodnú spoluprácu jednotlivých štátov. Zároveň máme za to, že sme dostatočne vymedzili a presvedčili percipienta, že Slovenská republika sa aktívne zapája do takýchto medzinárodných spoluprác a vyvíja tak záujem na efektívny boj s obchodovaním s ľuďmi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

BALES, K. Understanding global slavery : A reader. 2005, s. 222, ISBN-13: 978-0-52024-50-7

BALES, K. – TROOD, Z. – WILLIAMSON, K., A. Modern slavery, The Secret World of 27 Million People. 2009, 240, ISBN-13 : 978-18-51686-41-4

BULLIET, R., CROSSLEY, P., HEADRICK, D., HIRSCH, S., JOHNSON, L. The Earth and Its Peoples, Brief Edition, Complete, 2011, s. 500, ISBN-13: 978-12-85445-51-9

PRÁVNE ROZPRAVY ON-SCREEN II. – Sekcia dejín a teórie štátu a práva

online vedecká konferencia - 13. november 2020

Čečet V a kol., Obchodovanie s ľuďmi alebo Otroctvo 21.storočia, Sládkovičovo, 2013, s.349, ISBN:978-80-89267-90-3

MARTINEZ, S., J. The Slave Trade and the Origins of International Human Rights Law. 2012, s. 264, ISBN-13: 978-01-99368-99-0

MIERS, S. Slavery in the Twentieth Century: The Evolution of a Global Problem. 2003, s 496, ISBN-13: 978-07-59103-40-5

Periodiká

Kunec P., Var tiež nie som človek? Podoby anglického abolicionizmu, In: historická revue, ročník, XXXI, č. 5/2020, s. 81, ISSN: 1335-6550

Právne predpisy

Protokol proti obchodu s ľuďmi

Protokol proti prevádzaniu migrantov

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov